

NICOLAI PEROTTI
REFUTATIO DELIRAMENTORUM
GEORGII TRAPEZUNTII.

Mit dieser Schrift wandte sich Niccolò Perotti gegen die Angriffe, die Georgios Trapezuntios auf Bessarions In Calumniatorem Platonis hatte ergehen lassen. Trapezuntios hatte seine Schmähschrift durch seinen Sohn Andreas sogar der Universität Paris vorlegen lassen. Seine albernen Ausstellungen waren, wie Wilhelm Fichet, Professor der Pariser Universität, an Bessarion mitzuteilen wußte, sogar schon in weitere Kreise gedrungen.¹ Die Gegenschrift des Trapezuntios ist bis jetzt noch nicht wieder zutage getreten. Ein Bild von ihr läßt sich aber aus den Auszügen Perottis gewinnen. Danach stellt sie sich als ein Machwerk ganz gewöhnlicher Art dar. Trapezuntios als Verfasser der Comparationes spielte den Beleidigten. Er wußte im einzelnen nur zu sagen, wie ihn Bessarion falsch verstanden und verleumdet habe. Mit diesen Klagen setzt sich Perotti des längeren und breiteren aus einander (c. 1—63). Für denjenigen, der Bessarions In Calumniatorem Platonis nur einigermaßen kennt, mag diese aufgewandte Arbeit fast überflüssig erscheinen, denn es handelt sich bei den Ausstellungen geradezu um nichtige Dinge. Dem Zeitgenossen und Freund Bessarions waren sie schlimm genug, zumal das Auftreten des Trapezuntios in vielen Punkten nicht einwandfrei gewesen ist.

Die Schrift Perottis ist die typische Humanisteninvektive. Sie geht mit Georgios ganz gehörig ins Gericht. Seine Angriffe auf Bessarion waren voll böser Gesinnung. Sie kennzeichnen ihn ebensogut wie seine frühere Schmähschrift gegen Gazes. Auch diese war Perotti nicht unbekannt. Deswegen fehlt es bei diesem auch nicht an Grobheiten. Aber wir erfahren auch reichlich viel Einzelheiten, die den Gegner kennzeichnen und das bestätigen, was auch andere über ihn gesagt haben, wie die Überreichung des Almagests an Mohammed II. als eines neuen Werkes, mit dem er früher bei Nikolaus V., Fernando von Neapel und Sixtus IV. schon trübe Erfahrungen gemacht hatte.² Erwähnt werden weiter seine Angriffe auf Guarino, Poggio, Lorenzo Valla und

¹ Fichets Brief an Bessarion vom 13. Dezember 1470 bei E. Legrand, Cent-dix lettres grecques de Fr. Filelfe. Paris 1892, im Anhang n. 11, p. 249. Vgl. Band I. 387.

² Hodius De Graecis illustribus. Ed. Jelb. Londini 1742 p. 112 s. 116.

Gazes (c. 39. 92), auch daß er wegen verschiedener Schandtaten schon dreimal im Gefängnis gesessen habe (c. 75). Ausführlich werden die niedrigen Schmeicheleien aufgedeckt, die Trapezuntios, um sich aus seiner Geldnot zu sichern, in seinem Brief dem Sultan Mohammed dargebracht hatte (c. 64—81).

Schließlich bringt Perotti noch die Schmähungen zur Sprache, die Trapezuntios in seinen *Comparationes*¹ gegen die abendländische Welt, gegen Fürsten, Bischöfe und Geistlichkeit erhoben hatte (c. 84—91). Bessarion habe das bei seiner vornehmen Art in seinem rein sachlichen Werk gar nicht gerügt. Perotti macht noch darauf aufmerksam, wie Trapezuntios solche Ausführungen in seiner Druckausgabe nachträglich wieder gekürzt hat, um Anstoß zu vermeiden. Dafür teilt er die unterdrückten Stellen in seiner Schrift ausführlich mit. Hier wäre eine Überprüfung der Handschriften — eine liegt vor im Escurial, Cod. lat. c. IV 15 — mit der Druckausgabe der *Comparationes* vorzunehmen.

Die Invektive Perottis, von dessen Schriften das meiste noch ungedruckt in italienischen Bibliotheken liegt, hat ihre Bedeutung für die Geschichte des italienischen Humanismus. Sie zeigt aber auch ihren Verfasser, das Urteil G. Voigts bestätigend, „als philologischen Gelehrten“, „nicht als Schöngest“.²

Perottis Schrift ist in folgenden Handschriften überliefert:

- a) Venedig, Bibl. Marc. Cod. lat. VI 210, fol. 4—19^v (= M).
- b) Rom, Cod. Vat. lat. 2934 I, fol. 219—237^v (= B).

M (Cod. chart. XVI. saec.), auf dem vorliegende Erstausgabe beruht, bietet einen recht sorgfältig geschriebenen Text ohne nennenswerte Fehler. Seine orthographischen Besonderheiten (*quom*, *quor*, *quoi* für *cui*, *optinere*, *delyrare*, *phanum* u. ä.) konnten hier nicht beibehalten werden. Im übrigen vgl. dazu I. Morelli, *Codices manu scripti latini bibliothecae Nanianaee Venetiis 1761*, p. 51—53. **B** (Cod. chart. 12×15 cm, XVI. saec.) bietet nur ein Bruchstück der Schrift von Seite 360, 33 »*Ad excellentissimum, . . . bis zum Schluß*. Für den Text liefert er keine Bereicherungen.

¹ Georgii Trapezuntii *Comparationes philosophorum Aristotelis et Platonis*. Venetiis per Jacobum Pentium de Leuco 1523.

² Über Niccolò Perotti vgl. G. Voigt, *Die Wiederbelebung des classischen Alterthums oder das erste Jahrhundert des Humanismus*. 3. Aufl. Berlin 1893, II 133—137 u. ö. Dazu G. Zippel, *Giunte e correzioni*. Firenze 1897, 51. — L. Pastor, *Geschichte der Päpste*, II, Freiburg i. Br. 1904, 667 n. 1.

Refutatio Deliramentorum

Georgii Trapezuntii Cretensis.

Evomuit tandem Trapezuntius Cretensis conceptum animo virus 1.
 5 et post multorum dierum sparsa per totam urbem tonitrua aliquando pluit. Parturiunt montes et enixi sunt non ridiculum murem, ut in proverbio est, sed chimaeram quandam prima parte leonem iracundiae flamas emittentem, postremo draconem spirantem toxica, media capram caprinum olentem. Contemnit hunc vir gravissimus Bessario,
 10 nec sibi certandum censet cum homine deliro, rabioso, furibundo, vesano, non rationibus, sed venenis, non verbis, sed sibilis, non simplici, sed trifida et plane serpentina lingua utente. Verumtamen declarandum a nobis breviter censuimus, quanti momenti sint adnotationes, quas nuper adversus praeclarum Bessarionis opus edidit, quo et ceteri
 15 ignorantiam, stultitiam ac perversitatem hominis intelligent, et ipse sentiat se de patella, ut aiunt, in prunas esse delapsum, quamquam scio plerosque doctissimos et eloquentissimos viros accingere sese, ut hominis huius inscitiam partim publicis disputationibus, partim praeclarissimis scriptis ostendant, quo meritum arrogantiae et temeritatis M 4^v
 20 suae praemium non modo apud præsentes, sed etiam apud posteros consequatur. Verum nos quidem, ut res dilucidior sit, primo adnotationes eius per ordinem ponemus, et dein singulis responsiones nostras accommodabimus, quamquam infici nescio quomodo illius barbarie nostri libelli puritas videatur.

25 In folio I, facie I: »Calumniatur ecclesiam et sanctos doctores, quod 2. utantur praesidio Platonis et afferant testimonium eius ad confirmandam fidem nostram.«

In folio XXIV, facie II: »Basilius, inquit, Gregorius, Cyrillus, Gregorius alter, apud Latinos Hieronymus, Augustinus sunt auctoritate 30 philosophorum et maxime Platonis.«

Si hoc calumniari fidem vocas, insolissime ac mordacissime hominum, certe non Bessario, sed ii, quos commemoras, præclara lumina religionis nostræ, sunt, qui eam calumniantur. Lege enim in his libris, in quibus te ista notasse gloriaris, quid Dionysius summus theologus, 35 quid Gregorius Nazianzenus, quid Aurelius Augustinus, quid ceteri

doctores sanctissimi loquantur. Lege Eusebii, quem e graeco in latinum convertens mille in locis pervertisti, undecimum, duodecimum et tertium decimum librum, et intelliges, si tamen intelligere quicquam amplius potes, quam multis magnisque in rebus Plato philosophus cum fide catholica et christiana religione conveniat, et rectene sanctissimi viri 5 testimonia eius usurparint. Quodsi eos propterea damnandos censes, auctoremque cum talibus viris errare permitte. Nobis libuit praeter cetera testimonia, quibus in opere suo usus est Bessario, unum dum taxat Aurelii Augustini adducere. Is libro octavo de civitate Dei sic inquit: »Mirantur autem quidam nobis in Christi gratia sociati, cum 10 audiunt vel legunt Platonem de Deo ista sensisse, quae multum congruere veritati nostrae religionis agnoscant.« Nunc ad reliqua pergamus.

3. Folio XXVII, facie I, iuxta finem: »De trinitate per Platonem ex auctoritate Porphyrii.«

Id facit auctor, quod praestantissimi doctores ecclesiae faciunt, 15 dum testimonii exterorum conantur nostra confirmare, quales sunt Plato, Porphyrius, Plotinus et ceteri gentiles. Pulcherrimum enim victoriae genus est, cum ipsorum armis hostes expugnamus et eos ostendimus vi veritatis coactos, quae etiam ab invitis pectoribus erumpit, nostra probare. 20

4. Folio XXVIII, facie I: »Principia quaedam verae theologiae ex Platonis scriptis surgere.«

M 5 Quid hoc mirum est? Nonne verissima theologiae principia sunt, quae de unitate divina, quae de summa simplicitate, quae de infinitate et reliquis huiusmodi Plato disseruit? Quid hic erroris, quid vitii est 25 etiam apud iudices iniquos?

5. Folio XLVI, facie I: »Alienum esse a divina natura quicquam agere propter salutem hominum, quod dici ait ab Aristotelicis.«

En hominis improbitatem! Quae hic adducit auctor, verba sunt Alexandri Aphrodisiensis, qui inter Aristotelicos maximus habetur. Hic 30 enim dum de divina providentia ex Aristotelis sententia loquitur, haec et alia his similia adducit indigna, quae de divina maiestate referantur. Quae ideo commemorantur ab auctore, ut, quid inter Platonis et Aristotelicorum de divina providentia opiniones intersit, omnibus ostendat. Calumniator vero omnium, qui umquam fuerunt, calumniatorum maximus verba Alexandri tribuit auctori nec videt se per imprudentiam Aristotelem et Aristotelicos, quos tueri nititur, reprehendere atque damnare.

6. Folio LX, facie II, in principio: »Naturae consentaneum esse primum deum a nullo esse creatum, secundum a primo creatum, tertium a secundo. Quae sancti quodammodo admittunt. Unde adversarius, inquit, ignorat, ordinem quemnam servat. Et nonnulli admittunt doctores

sancti, ut creandi potentia creaturae quoque possit communicari et una creatura producere alteram possit.«

Adducuntur ab auctore philosophi, adducuntur sancti doctores, qui ista scripsere. Lege diligentius libros eius, et vel doctores accusa 5 sanctissimos, ut putas, ut religio tua manifestior fiat, vel labrum morde, aut instar Stesichori cane Palinodiam. Ideo vero haec dicta sunt, ne quis miretur, si philosophi a vera religione alieni, dumtaxat naturali scientia ducti, haec et loquuntur et sentiunt.

In folio LXIV, facie I: »Deus, inquit, ut est ens perfectum, non 7. 10 protendit ad infinitonem.«

Dictum est Deum, qua ratione perfectus dicitur, non dici infinitum. Duobus enim modis considerari Deum posse, sive ut ens infinitum, sive ut ens perfectum, quo per eam distinctionem servetur finiti ab infinito creatio. Haec autem divi Thomae sententia est. Quid ergo 15 stomacharis? Quid beatum doctorem perseveris? Itane oculos tuos praestringit livor et malivolentia et naturae perversitas, ut quid agas, in meridiana luce non videas?

Folio XXXIII, facie II, iuxta finem: »Animam et ideas a primo 8. 20 creatori dicitur secundo creatori ad rerum sensibilium creationem <communicari>.«

Velles, opinor, quod tu facis, omnes facere, et in alligandis auctorum M 5^v opinionibus instar falsariorum corrumpere illas atque pervertere, quemadmodum nuper in his fecisti, quae adversus Platonem colligere conatus es. Quale est illud Ciceronis e Tusculanis quaestionibus, ubi 25 addidisti suaviationes puerorum puellarumque, quae verba, ut a Ciceronis lingua aliena sunt, ita nusquam in libris eius inveniuntur, nisi quem tu forte corruperis, improbissime hominum, qui honestissima maiorum nostrorum opera tuis spurcissimis manibus foedare non erubescis. Atqui Bessario priscorum opiniones fideliter recitat. Quapropter, si Platonis 30 sententias, quales ille scripsit, refert, cur reprehendi meretur? Tu potius qui libros falsas, fustuario dignus es, levissime transfuga.

In folio XXXVIII, facie II: »Materiam aeternam esse et Deum 9. aeternum. Negatur tamen non esse coaeternam Deo materiam.«

Haec quoque accusatio tua praecedenti similis est. Opinio enim 35 dumtaxat Platonis refertur, quam Boethius quoque, vir doctissimus, in libro de consolatione recitat, quae quamvis a nostra religione aliena sit, quatenus ad aeternitatem spectat, in hoc tamen nobiscum convenit, quod vult materiam a Deo esse creatam. Hoc enim est, quod eam facit non coaeternam.

40 Folio VII, facie I: »Quid Cicero, Augustinus et ceteri, quod Deus 10. non creat per infinitam potentiam, sed quia sua potentia commensuratur rei creandae? Quae ratio, inquit, confirmatur creatoris ad creaturam proportionem.«

Si non stomacho, sed ratione uteris, si te morbus animi non penitus obcaecaret, considerares profecto diligentius verba ista et divi Thomae sententiam melius inspiceres, cuius non modo opinionem sequitur auctor, sed et verba usurpat.

11. In folio LXXXIV, facie I: »Trinitatem esse in rebus naturalibus, 5 sed non in causa.«

Haec quoque doctorum nostrorum speculatio est et contra te aptissime profertur, qui velle videris ex quacumque trinitate in creaturis inventa posse intelligi in causa esse trinitatem. Quippe secundum rectam fidem creaturae unitatem divinam repraesentant, non trinitatem. Tu 10 vero et sententiam et verba auctoris pro tua consuetudine pervertis, ut calumnia tua ubique manifestior sit.

12. In eodem folio et facie I, in ipso faciei principio: »Quod Deus non perficitur trinitate.«

Cur integrum locum non affers, homo maligne? Quid duo tantum 15 M 6 verba adducis, ne auctoris sensus intelligatur? Enimvero multa rectissime scripta sunt, quae si a calumniatoribus per fragmenta recitentur, perversam habere sententiam videntur. Quod in praesentia accidit. Sed lege parumper, quae sequuntur. Etenim cum tu ita argumentareris ex Aristotelis sententia: Deus cum ternario res suas perficiat, ut ipse 20 quoque ternario perficiatur, oportet, auctor ex eiusdem Aristotelis sententia tibi respondet hoc minime sequi, ut ternario perficiatur Deus, et rationes adducit. Doctores tamen nostri, quemadmodum supra diximus, ita sentiunt creaturas non trinitatem, sed unitatem Dei repreesen-
tare.

25

13. Folio LXXXV, facie I: »Trinitatis, inquit, nec finis est nec efficiens causa.«

Hoc simili modo abs te corruptum ac depravatum est. Neque enim simpliciter dicitur trinitatem non esse finem, sed non esse talem finem, qualem tu, adversarie, existimas. Nam tu quidem ex Aristotelis sententia 30 aequa in Deum cadere finem atque efficiens opinaris, et ita colligis: est finis ergo et efficiens. Idcirco tibi auctor ex eiusdem Aristotelis sententia respondet, ostendens prius, quando secundum Aristotelem finis atque efficiens in idem cadant. Quod nisi talis esses, nisi prae- 35 nimia bile obcaecati tibi oculi forent, legeres rationes in medium ad- ductas, ex quibus manente colligi cerneret in Aristotelem, quod Deus talis sit finis, qualem ipse existimas, hoc est aequa cum efficiente cadens, quandoquidem efficientem quoque causam iuxta quorundam opinionem non ponit, ut paulo post declaratur. Haec igitur ratio est, cur nec finis nec efficiens causa dicatur.

14. Folio LXXXV, facie II: »Rationes nostras de tribus agentibus: Deo, natura, arte, ut suas eripit.«

Quid somnias, decrepite senex? Quid deliras? Quid desipis? Non eripit auctor abs te hanc rationem et sibi ascribit, sed inter tua argumenta ponit, quamquam non tua haec ratio est, sed a sacris doctoribus ad verbum sumpta, ut furari semper aliorum dicta consuevisti. Deducunt 5 tamen illi rationem ipsam longe praeclarus, quam tu facere scivisti. Lege Scotum secundo libro, distinctione prima, quaestione secunda, et eam reperies. Itane arrogans es, tantumne tibi tribuis, ut surripere rationes tuas Bessarionem existimes? Homo stultus, perversus, imperitus, rudis, hebes et effigiem dumtaxat hominis habens! Neque 10 hoc ideo dicemus, quia ratio ista bona non sit principiis nostrae fidei M 6^v concessis, sed quia necessarium auctori non fuit ea ratione uti; quin potius, quia tu eam ex Aristotelis sententia protuleras, auctor ex eiusdem philosophi opinione eam refutavit, quam Scotus quoque nequaquam satis esse existimat ad probandam creationem ex nihilo, quatenus 15 praepositio ex durationis ordinem significat.

Folio LXXXVIII, facie I, iuxta finem: »Cuiusdam auctoritate 15. probatur, quod quae necessaria sunt, non sunt a Deo, quemadmodum a causa efficiente.«

Ericis Gandavii ea sententia est, docti hominis atque erudit, qui 20 ad verbum hoc ex opinione Aristotelis dicit hanc fuisse eius philosophi sententiam ostendens, ut quae necessaria sunt, non sint a Deo tamquam ab efficiente. Refertur ergo Aristotelis opinio, non probatur.

Folio LXXXIX, facie II: »Aggregatorum naturam entium causam 16. esse.«

25 Non dicitur aggregorum naturam entium causam esse, ut tu pro more tuo omnia pervertis; sed quoniam Aristoteles opinatur Deum non nisi per caelum agere, quemadmodum expositores eius omnes testantur, affirmat auctor, quando ab Aristotele dicitur naturam ex Deo dependere, hoc ex aggregati, de quo loquimur, natura debere 30 intelligi, hoc est unius ex Deo et caelo constituti naturam secundum hunc philosophum tamquam ex causa dependere, et hanc cunctorum, quae fuerint, causam esse. Etenim secundum Aristotelem nec Deus sine caelo tamquam efficiens causa aliquid facit, nec caelum sine Deo, sed Deus per caelum, et caelum ex Deo ut dependens producit 35 effectum.

Folio LXXXIX, facie II: »Quod Deus omnia facit per caelum.« 17.

Iam dictum est hanc Aristotelis opinionem esse etiam expositorum eius sententia. Quae ideo referuntur, ut intelligas, quam recte sentis, qui non modo inter Christianos ponis Aristotelem, sed etiam sanctis 40 viris adnumeras et te desideras cum eo collocari.

Folio XC, facie I: »Quoniam Deus, inquit, nihil immediate facit, 18. ut ostensum est, frustra sic arguitur.«

Hoc quoque eiusdem generis est. Nihil enim differt facere per caelum et non immediate facere. Sed tu, quo plura notasse videaris, ex uno plura facere non putas absurdum.

19. Folio XC, facie II: »Negatur Deum esse omnipotentem secundum Aristotelem. Nec id sequi, cum sit actus purus.« 5

Sancti omnes ecclesiae doctores hoc de Aristotele et ceteris philosophis sentiunt, nequaquam scilicet eos existimasse eam in Deo omnipotentiam esse, quam nos proprie arbitramur. Res igitur tibi non cum Bessarione est, sed cum sanctis doctoribus, cum quibus Bessario sentit. Illis repugnandumne sit, tu videris. 10

20. Folio XCI, facie I: »Impossibile est ipsi Deo, ut quicquam ex nihilo faciat.« Et paulo post: »Non conceditur dari primam causam efficientem in ordine causarum efficientium. Et additur se negare, si causa efficiens prima daretur, nihil eam praesupponere.«

Haec ab auctore ex sententia Aristotelis dicitur, ut, quam alienus 15 a nostra religione fuerit, quamque de eo tu pueriliter sentias, si non ipse, saltem alii, qui perturbatione animi carent, possint intelligere.

21. Folio XCII, facie II: »Non potest Deus omnem effectum causare immediate.« »Item mundum necessario et naturaliter a Deo dependere constat.« 20

Hoc quoque saepius dixisti, etiam ter a nobis tibi responsum est hanc fuisse Aristotelis opinionem, idque non modo expositores eius, sed omnes fere doctores existimare.

22. Folio XCIII, facie I: »In Deo, ut asserit, idem est esse et agere.« Quid ergo? An tu contrarium asseris? Velle te non tantum notare 25 loca, sed rationes etiam, cur ea notes, adducere. Alioquin hoc nihil aliud est quam minari, quod est timidi hominis argumentum. Generosus animus et suae virtutis suae conscius non verbis hostem territat, sed armis aggreditur. Canis, qui latrat, parum se audere ostendit. Tune existimas differre in Deo esse et agere? At hoc plane impium est. 30 Omnes enim tam philosophi quam sancti doctores idem esse in Deo ponunt essentiam et potentiam et actum. Praeterea, quod accusas, philosophorum argumentum est ad verbum a Scoto sumptum, ut ostendatur illos existimasse Deum naturae necessitate agere. Utrum igitur philosophos omnes, an Scotum, an libri huius auctorem, an potius 35 te ipsum accuses, non video.

23. Folio XCIV, facie I: »Omnia dependere a Deo, sicut una pars naturae ab altera, et Deum esse quid aggregatum.«

Hoc iterum replicas. Sed scias velim, cum ex primo mobili et eius motore, hoc est Deo, unum aggregatum Aristotelis opinione constituantur et universa natura agens intelligi possit tamquam unum aggregatum sive unitum ex Deo et natura constitutum, aperte secundum eundem sequi, ut universi pars altera sit ipse Deus, altera caelum

ipsum atque natura simpliciter accepta. Quae quidem non per se stat, sed a Deo dependet quasi naturae universae parte praecipua suo modo et genere. Verba ergo et argumenta tua, quae Aristotelis esse dicis, secundum illius sententiam exponuntur.

- 5 Folio XCIII, facie II: »Voluntatem Dei non esse liberam.« **24.**
 Et hoc pro tuo more pervertis. Neque enim ab auctore dicitur M 7^v voluntatem Dei liberam non esse, sed Deum secundum Aristotelem non libera voluntate, quam ipse προσίρεστον vocat, agere, verum naturae necessitate.

- 10 Folio XCVI, facie I: »Quam Plato dicit animam mundi, eam nos spiritum sanctum dicimus.« **25.**

Haec non auctoris, sed cum aliorum doctorum, tum divi Cyrilli adversus Julianum verba sunt, qui hoc quasi maximum contra gentiles spiritum sanctum non credentes argumentum adducunt, quod Plato 15 summus philosophus non modo patris et filii, creatoris et patris creatoris, sed etiam spiritus sancti mentionem fecerit, quandoquidem tertium deum posuit animam mundi.

Folio CII, facie II: »Angelos actu intelligere, nihil in potentia.« **26.**

Non auctorem, sed sanctos doctores, qui hoc dicunt, accusa et 20 rationes, quae sequuntur, diligentius lege.

Folio CVII, facie II: »F... animam praeesse corpori ex se ipso 27. asserit.«

Quid hoc loco dicas, intelligi satis non potest. Illud scio, quod, cum tu animam intellectivam posuisses ex opinione Aristotelis cum corpore 25 simul creari, numquam tamen defecturam, auctor eam sententiam Aristotelis esse negavit, cum secundum eum aut corruptibilem esse oporteat, si incepit, aut numquam incepisse, si incorruptibilis est. Nemo enim quantumlibet rudis atque indoctus ignorat generabile cum corruptibili et ingenerabile cum incorruptibili Aristotelis opinione converti.

30 Folio CIII, facie I: »Quod Plato non sit conceptus ex spermate 28. viri.«

Ubi hoc Bessario dicit, teterimum caput et omnium, quos terra sustinet, hominum mendacissime? Non sunt haec auctoris verba, quae profers. Sed praeterire se dicit auctor, quae fere a Latinis et Graecis 35 omnibus de Platone dicuntur, quod scilicet mater eius daemonis cuiusdam aspectu conceperit, et alia quaedam huiusmodi, quae referri alioquin sine reprehensione ab auctore potuisset. Primo enim non statim probari haec censenda sunt, dum referuntur, quemadmodum divus Hieronymus, dum hoc de Platone narrat, non probat. Secundo non 40 propterea sequeretur miraculum in eo conceptu fuisse. Postremo non esset necessarium idcirco fateri de virginis utero natum esse Platonem, quod simulas te sentire, ut scuto fidei, quando rationibus non potes, terreas viros fortes. Sed deterrere fortasse illos posses, qui in fide

suspecti sunt, qualis tu es, Turcorum impurissime assecla et christiana reipublicae proditor, quam crudelissimae barbarorum servituti subiicere voluisti, ut tuae nefandissimae litterae declarant, quarum testimonia in calce huius operis citabimus. Habent doctissimi viri theologi nostri M 8 faunorum et satyrorum et aliorum daemonum cognitionem, quos propriis vocabulis succubos atque incubos vocant et gigni ab iis eo modo posse filios putant, quo Martinum quendam Britannum natum aiunt. Quae res et disputata publice in Parisiensi gymnasio fuit et totius collegii auctoritate conclusa. Quodsi Platonem sui hoc modo natum censem, liceat eis sentire, ut libet. Auctor profecto et mallet 10 Platonis gratia et ita sentit Aristonis eum filium fuisse.

29. Folio XVI, facie II: »Syllogismum Platonis probare videtur, quo animus sit ingeneratus.«

Ostendit auctor Platonem animam immortalem posuisse ideoque ingeneratam, et ad id ostendendum argumenta eius adducit, quae 15 quatenus ad animae immortalitatem attinent, probantur. Quod a ceteris etiam doctissimis viris factum est, quippe tam haec, quam alia aliis in locis praecipua videri dicuntur suis gentilibus, qui propter eandem fidem principia eius suscipiebant.

30. Folio XXIII, facie II: »Platonis, inquit, sententias sacrosancto 20 ore dictas demonstrabo.«

Atqui hoc falsum est et abs te inique, malevole, petulanter, nefarie prolatum, instar perditissimorum haereticorum, qui sententias sacrae scripturae per frusta ac fragmenta accipientes illas corrumpunt ac depravant. Non dicit auctor, o perfidissime calumniator, demonstraturum 25 se Platonis sententias sacrosancto ore dictas, sed cum modum exposuisset, quem in opere suo servaturus erat, promittit sese ipsius Platonis verbis atque auctoritate ostensurum falso tantum philosophum reprehendi. Mox vero subdit, quod, si eiusdem Platonis sententias demonstraverit etiam doctorum ecclesiae sacrosancto ore probari, nihil 30 dici maius poterit. Tu vero sacrosanctum os, quod de sanctis doctoribus dictum est, ad Platonem transfers nec vereris ad sanctissimum pontificem scribens tam aperte mentiri, monstrum horibile nostrae aetatis, pistrino sive ergastulo dignum. Abi hinc in malam crucem et virus istud pestiferi pectoris apud inferos evome! 35

31. Folio XXIIII, facie I: »Verbum est Deo non convenit, nec erat, nec erit. Tamen illi attribuit principium evangelii Ioannis.«

Quam inanis et frivola et iniusta reprehensio! Sententiae istae de simplicissimo Deo et verba eis convenientia usque adeo a nostris doctoribus probantur, ut iisdem etiam verbis usi fuerint, quemadmodum 40 ex ipso auctoris libro manifeste intelligi potest. Hic vero omnium rerum ignarus et hominis potius phantasma quam homo contradictoria in Deo M 8^v esse existimat: non erat et erat, non erit et erit, non est et est. Quodsi

caput nihil praeterquam furoris capax ejecto parumper furore non nihil resipiseret, profecto intelligeret haec divinae naturae convenire, quae supra omne tempus est, verba vero illa: erat et est et erit humano sermoni accommodari, quandoquidem de divinis rebus loqui alio modo 5 non possumus.

Folio XXIIII, facie II: »Platonem optime sensisse scripsisseque 32. asseritur luce dumtaxat naturae illustratum.«

En iterum orationem truncas, o egregie sycophanta et vitiorum omnium gurges atque helluo, natus sceleri, natus flagitiis, natus calumniis, 10 non virtuti, non laudi, non gloriae. An speras ita vel desides vel ingenio obtusos homines fore, ut versutiam ac pravitatem tuam aliquando non intelligent? Falleris profecto, si ita sentis. Non simpliciter ab auctore dictum est sensisse optime atque scripsisse Platonem, sed de unitate et simplicitate primi entis sive primi dei optime et sensisse et scripsisse. 15 Quod usque adeo verum est, ut sancti doctores de eodem loquentes iisdem plane verbis fuerint usi. In multis autem tantum abest, ut Platonem vel probet auctor vel sequatur, ut se e contrario facere apertissime protestetur, ut folio XXIII, pagina secunda videri liquido potest; iuvat enim nos quoque folia notare, ut tu facis. Quin etiam plerisque 20 in locis affirmat neque hunc neque Aristotelem Christianos fuisse, nec sequi eos in omnibus oportere.

Folio XXVI, facie II: »Secundum deum a primo creatum et a 33. se ipso, tertium a secundo et a se ipso.«

Et abs te dictum hoc superius est, et a nobis declaratum. Adeo 25 quidem fecundus es, ut ex uno monstro multa producas.

Folio XXVI, facie I: »Quod sol sit filius summi boni.«

34.

Platonis verba haec sunt, ineptissime hominum, non auctoris, et qua intentione ab eo dicta sint, facile, qui non tanta bili agitabuntur, intelligent.

30 Folio XXVII, facie I et II: »Numenii et Amelii Platonicorum auctoritate utitur in theologia.«

Facit id Bessario libenter, semperque, quantum in eo erit, faciet. Etenim nullum maius adversus gentiles argumentum habere potest quar: testimonia gentilium philosophorum, quibus sancti doctores, 35 quotiens possunt, libentissime utuntur.

Folio XXVIII, facie I: »Multa sunt non recte dicta, quamquam 36. verae theologiae principia quaedam a Platone orta sunt.«

Quae sint multa illa non recte dicta, non profers. Ut inanibus minis terreas adversarium, quod unum profers, superius quoque abs M 9 40 te notatum est, et a nobis tibi responsum. Etenim pro morte tuo saepe eadem conculcas sive oblivione senili, seu malignitate naturae.

Folio XXVIII, facie II: »De fide. Quod Plato hortatur credere, 37. sicut filii deorum nobis dixerunt.«

O te stultum, qui hoc reprehendis! Evidem non miror, si Bessario, quae viri gravitas est, ineptias tuas potius fastidiendo calcare, quam verbis refellere dignum putat. Quid enim dici ab eo poterat, quod aequo pro Christianis faceret. Nam si irridere nos gentiles solent, quod sine demonstratione aliqua res minime verisimiles credamus, et nos assertores ac locutuleos vocant, ut Averroes Arabs facit, quoniam modo refellere eos melius possumus, quam si principem philosophorum ostendamus admonere mortalium genus, ut iis credant, quae deorum suorum filii sine demonstratione tradiderunt? Etenim si gentiles de falsis diis ita statuunt, quanto magis a nobis credi debent, quae verus filius 10 veri Dei nobis revelavit? At Cretensis noster hoc notat, hoc carpit, hoc damnat. Omnia suo foedissimo ac contaminatissimo spiritu polluens et optima quaeque decerpens, ut ea prosequatur atque inficiat. Sed quomodo tolerare amplius hoc monstrum, viri docti ac studiosi, potestis? Insurgite, insurgite in eum aliquando, et catenate delirum senem ac 15 perpetuae glebae ascribite.

38. Folio XXX, facie I: »Intelligentias alias ab aliis productas.«

Semel, bis, tertio abs te hoc dictum est. Enimvero si ita augere numeros tuos scires, ut verborum tuorum portenta multiplicas, non egeres subsidio Turci, quem litteris hortaris, ut te pecuniis adiutum 20 ad se vocet, quo ei modum subiugandae Italiae patefas. Sed mihi crede, quemadmodum tibi prae nimia avaritia accidit, ut, dum augere per faenus pecuniam conaris, etiam primam summam amiseris, ita prae nimia temeritate et desiderio multiplicandarum adnotationum eveniet, ut pariter omnibus rationibus tuis quam facillime et quam turpissime excidas. 25

39. Folio XXXII, facie I: »Multa Platonis et Philonis dicuntur, quod Deus ex inordinatione in ordinem solum reduxit.«

Merito beatus Paulus Epimenidis dictum de Cretensibus videtur probasse, dum eos vocat mendaces. Ita certe frequenter mentiris, ut si quis et patriam tuam ignoret, facile suspicari possit te Cretensem 30 esse, nec sit, qui habere tibi fidem amplius queat, etiam dum mentiri te dicas, dignus profecto, qui non fustibus, quibus liberi homines M 9^v caedi solebant, sed flagellis, quibus mancipia vapulabant, usque ad sanguinem excrucieris. Idcirco ab auctore dicta illa Philonis de inordinatione adducuntur, ut Philonis auctoritate probetur cum Moyse 35 et catholica religione sentientis verba haec Platonis de inordinatione, cum ab ipso eo modo quo a Philone dicantur, non praeesse materiam significare, sed via generationis dumtaxat procedere, et tamen simul cum formis a Deo produci. Tu vero, quamvis haec ita dici non ignores, tui tamen dissimilis esse et a calumniis abstinere non potes, homo 40 dumtaxat ad maledicendum natus, cuius dum vultum aspicimus, iracundiam cum arrogantia atque invidia in ipso sedere existimamus. Sic olim Guarino, sic Poggio, sic Laurentio Vallae, sic nuper Theodoro

Gazae, clarissimis nostri saeculi viris, maledixisti, aetatis nostrae immanissimum ac foedissimum monstrum. Sed illorum quidem auxisti laudem et gloriam, tibi vero perpetuum dedecus atque ignominiam peperisti, cum te iam omnes etiam mulierculae et pueri digito tamquam 5 furentem ostendant, nec aliquis sit inter bonos et doctos viros, qui te non fugiat oculis, non respuat auribus, non toto animo ac totis praecordiis exsecretur.

»Vulcanus, ut Plautus inquit, Sol, Luna, Dies, dii quattuor scelestiorem nullum illuxere alterum.«

- 10 Folio XXXII, facie II: »Aperte dicitur Deum mala facere, ut bona 40. veniant aliqua de causa.«

Mentiris rursus, o furcifer, et ut in proverbio est, facta atque infecta narras. Perlegeram diligenter Bessarionis libros. Nunc denuo eos evolvi, et non modo locum, quem tu notas, sed totum opus perlustravi. Nihil 15 ab eo tale dictum invenio, nihil tu, si diligentius legis, invenies.

Folio XXXIII, facie II: »Iterum de materia et ideis datis secundo 41. creatori a primo.«

Rursus eadem revolveris. Non satis fuit ter ista dixisse, nisi quarto etiam repeteres. Eleganter poëta facetissimus inquit:

- 20 »Edita, ne brevibus pereat mihi cura libellis,
dicatur potius τὸν δ' ἀπομειβόμενος.«

Eodem consilio tu quoque, ut arbitror, quo magis opus tuum excrescat, Bessarionis id sententiis etiam saepius repetitis, quemadmodum ille unico Homeri versu, implere cogitasti. At nobis satis sit 25 semel tibi respondisse.

Folio LX, facie II: »Quod sancti quodam modo admiserunt, quae 42. Plato dicit de diis, secundo creato a primo et tertio a secundo.«

Hoc quoque saepius abs te repetitum est, nescio verum memoriae vitio, an potius quod inferorum te furiae agitent. M 10

- 30 Folio LX, facie II: »Quod creatio potest participari creaturis.« 43.

Quae insania malum totiens idem repetere. Nihil aspicis, modo librum augeas.

Folio LXIV, facie I: »Quod creatio et creatura proportionaliter 44. commensuratur.«

- 35 Si tibi in fronte cornua consiperentur, quid ni te bovem existimaremus, cum bovinum habeas caput et ingurgitatum semel cibum totiens rumines.

Folio LXXVII, facie II: »Quod esse divinum producit creaturam.« 45.

In eodem: »Non sequitur, si in creatura sit trinitas, quod esse sit in 40 creatore.«

Hoc simili modo inculcas. A nobis vero responsum superius est iuxta sententiam doctorum nostrorum creaturam unitatem Dei, non

⁸ Plaut. Bacch. 255 sq. | 20 Martial. Epigr. I 45.

trinitatem repraesentare, quia cum terminus creationis sit esse creaturae, etiam principium eius erit esse divinum. Quod qui impugnat, profecto sanctos doctores impugnat.

46. Folio LXXVIII, facie I: »Non sequitur, si Deus infinitus sit, filium quoque infinitum esse.«

Ostendit auctor Aristotelem, ex cuius sententia te putas argumentari, hoc tibi, si viveret, negaturum, cum internam et consubstantialem emanationem nemo ex eius saeculi philosophis somniaverit.

47. Folio LXXXIX, facie II: »Deus non efficit, inquit, sed aggregati ratio.«

Hoc quoque bis a te superius repetitum, nunc tertio congeris.

48. Folio XC, facie II: »Deus non fecit caelum, sed facit per caelum.«

Quae dementia seu potius ignorantia est eandem rem totiens frustra commemorare.

49. Folio XCIV, facie I: »Quod mundus dependet ex Deo, ut pars a 15 toto aggregata.«

Damus hoc decrepitaे tuae, qui rem totiens repetitam iterum inculcas.

50. Folio XCIV, facie II: »Deus, quod vult, naturaliter et necessario vult.«

Et hoc insaniae tuae concedimus rursus repetere, ut portentorum tuorum numerum augeas.

51. Folio CIX, facie II: »Affirmatur animos perpetuos esse etiam ex parte ante.«

De hoc quoque tibi responsum est superius et ex opinione Aristotelis 25 contradictum. Falsoque calumniaris hoc ab auctore affirmari, cum ostendere dumtaxat auctor voluit longe te a sententia Aristotelis aberrare, quandoquidem animas illum posuisse existimas et principium habere et perpetuas fore.

52. Folio CXI, facie II: »Clarum animum philosophi repetere, quod 30 in divina sede conspexerat.«

Non auctoris haec, sed Platonis verba sunt, quod tu homo rudis et crassus intelligere nequivisti. Affertur autem longa Platonis oratio, ut manifestius ostendatur, quem ille amorem censem esse laudandum.

53. Folio CXXI, facie II: »Quod animi humani in coetu caelesti 35 vultum divinum intuebantur.«

Haec quoque simili modo ex Platonis oratione sumpta sunt et ab auctore eadem ratione commemorantur.

54. Folio CXLI, facie I: »Quod Plato irreprehensibilis est.« Et folio M 10^v XXIII, facie secunda: »Platonis os sacrum.«

Haec est tua illa ingens calumnia atque animi perversitas. Sed nobis satis est eam semel detexisse.

Folio CXX, facie II: »De restitutione animorum secundum Plato- 55.
nem post decem milia annorum, et si amori puerorum non indulserint,
post triginta milia annorum.«

Platonis opiniones, immo verba ipsa ab auctore referuntur, ut
5 videant omnes calumniam tuam, qua gravissimum philosophum tur-
pissimi sceleris insimulas. Turcum vero impium, infidelem, sceleratissi-
mum, qui inter cetera flagitia hoc maxime vitio contaminatus et in
profundum obscoenitatis submersus, obsoletorum choris stipatus incedit,
laudas, admiraris, extollis, pium, sanctum, a Deo missum reformatorem
10 humanae vitae et redemptorem tuum secundumque post Constantimum
imperatorem vocas. O scelus, o flagitium, o monstrum, prodigium,
portentum! Sed de hoc paulo post latius explicabimus.

Folio LXIV, facie II: »Calumniatur, quod dixerim serpentes magis 56.
esse colendos quam angelos.«

15 Calumniam istam vocas? Velim metum parumper experiaris, argu-
mentator acutule. Recte ne hoc ex tua illa argumentatione colligatur.
Quoniam, inquis, Plato secundum et tertium deum colendum esse
opinatur, profecto scarabaeos quoque pariter colendos esse non negabit,
quod, cum omnes creaturae aequa a creatore distent et in infinitum a
20 Deo differant, in finito autem nihil sit maius, si una creatura colenda
est, omnes aequa sunt colendae. Sunt ergo colendi scarabaei. Si igitur
haec tua ratiocinatio recta est, cur Bessario quoque non ex dictis tuis
rectissime ratiocinatur ita inquiens: Cum angeli aequa a creatore
distent ut serpentes, — ambo enim in infinitum distant — profecto
25 si tu angelos colis, serpentes quoque te colere necesse est? Eadem
enim ratio est utriusque argumenti. Non igitur de Bessarione querare,
quod tibi immanis beluae cultum obiicit, sed de te potius, ex cuius
argumentis id plane sequi necesse est.

Folio LXIV, facie I: »Calumniatur, quod scripserim perfectam ex 57.
30 vestigiis posse haberi cognitionem Dei. Legatur quintum capitulum
libri secundi circa medium capituli.«

Non haec auctoris calumnia est. Sed inconstantia tua eum, ut ita
scriberet, compulit. Saepe enim tibi contingit, ut iis, quae proposuisti,
contraria scribas, quod hoc loco usu venit. Nam cum Aristotelem ostendere
35 proposuisses e vestigio trinitatem divinam intellexisse, mox pro-
positi oblitus subdis: »Haec cum ita se habeant, ad rem rediens dico
Aristotelem plane unius Dei trinitatem intellexisse.« Non e vestigio
dixisti, sed plane, hoc est aperte et manifeste. Multas huiusmodi contra- M 11
dictiones notare in libris tuis auctor potuisset. Sed rationem habuit
40 propositi sui, quod erat, non ut te oppugnaret, sed ut Platonem defen-

17 cf. Georg. Trap. Comparat. II 2. | 23 cf. Bessarionis In Cal. Plat. III 6, 1 |

36 Georg. Trap. Comparat. II 3.

deret. Praeterea cum ceteri quoque philosophi et imprimis Plato subobscuram quandam suspicionem trinitatis habuisse videantur, tu vero Aristotelem ob cognitionem trinitatis inter sanctos Christianorum constitendum putas, profecto excellentem aliquem cognitionis modum ei tribuas oportet. Alioquin frusta tantum papyri consumpsisses. Tribuis autem quod nullus adhuc ex sanctis nostris consequi in hac vita potuit. Nemo enim trinitatem intellexit, sed fide dumtaxat credidit; Aristoteles vero plane intellexit, si opinionem tuam sequi velimus falsam atque haereticam.

58. Folio LXXXIII, facie II: »Quod scripsimus naturam esse Deum, 10 calumniatur.«

Immemores, quo loco hoc dicas, nolumus in evolvendis libris tuis tempus absumere, cum praesertim te in hac parte auctor ipse excuset et sententiam tuam benigne interpretetur non imitatus malignitatem tuam, qui ea, quae ab illo optime scripta sunt, pervertere ac depravare 15 conaris.

59. Folio CXLIV, facie II: »De nativitate Platonis miraculosa, quod ex virgine.«

Satis sit nobis semel tibi respondisse, ne oblivionem tuam imitari velle videamur. 20

60. Folio CXCI, facie I: »Demonstret, inquit, adversarius nihil in quattuor viris reprehendendum fuisse.«

Hoc plane falsum est. Auctoris enim sententia fuit, quod probare te oportebat nihil in illis quattuor ducibus fuisse, quod iure reprehendi posset, et tunc Platonem arguere. 25

61. Folio CLVIII, facie II: »Calumniatur, quod scripseram Graeciam periisse, quia legibus Platonis usa fuit. Item calumniatur, quod ecclesiam dixi nefario scelere contaminatam. Libri sunt in manibus pontificis. Quare non poterit dici detractum aut additum aliquid esse?«

Hancine tu calumniam vocas? O hominem inconstantem, levem, 30 ridiculum et plane delirum! Quam recte Nicoboli illius apud Plautum verba transferre in te posses:

»Quicumque ubi sunt, qui fuerunt quique futuri sunt posthac stulti, stolidi, fatui, fungi, bardi, blenni, buccones.

Solus ego omnes longe eo ante stultitia et moribus indoctis. 35

Evidem abstinere hoc loco a risu non possum, tam egregie rationem colligis. Negas dixisse te idcirco Graeciam periisse, quia Platonis legibus usa fuit. Quod ut ostendas, addis operis de comparatione philosophorum titulos, inter quos secundi libri titulum talem ponis: »Quod Platonis scripta, praecepta, instituta Graeciam perdiderint.« O rursus incon- 40

M 11^v stantem et levem et ridiculum et plane delirum hominem! O excordem, vecordem tecumque discordem! Hoc perinde certe est, ac si diceres: